

**ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ БАҒЫТ
ТВОРЧЕСКОЕ НАПРАВЛЕНИЕ
CREATIVE DIRECTION**

тақырыптық рубрикалар/тематические рубрики/ subject headings

**БЕЙНЕЛЕУ ӨНЕРІ ЖӘНЕ ДИЗАЙН (КӘСПТІК БІЛІМ) –
ИЗОБРАЗИТЕЛЬНОЕ ИСКУССТВО И ДИЗАЙН (ПРОФЕССИОНАЛЬНОЕ
ОБУЧЕНИЕ) - VISUAL ARTS AND DESIGN (VOCATIONAL TRAINING)**

ӘОЖ 677.027.562.313

Болысбаев Д.С., Маханбетова Н.Ә.,* Бөкенбаева С.А.
философ.ғ.к, доцент, М. Әуезов атындағы ОҚМУ, Шымкент, Қазақстан
өнертану магистрі, М. Әуезов атындағы ОҚМУ, Шымкент, Қазақстан
«Мәдениет және спорт» факультетінің 6М041300 - Кескіндеме мамандығының 2 курс
магистранты, М. Әуезов атындағы ОҚМУ, Шымкент, Қазақстан
МАТАНЫ ӘШЕКЕЙЛЕУДЕ ҚОЛДАНЫЛАТЫН НЕГІЗГІ ӘДІСТЕР

Автор корреспондент: miss_roza@mail.ru

Түйін: Мақалада матаны сырлаудың заманауи әдістері мен түрлері келтірілген. Мата кескіні адамның айналасындағы шындықты бейнелеуге және өзгертуге кең мүмкіндіктерге ие. Батик мата бояу техникасында көптеген бейнелеу өнерінің көркемдік әдістері қолданылады - акварель, графика, витраж және т.б. Мата бояу техникасының кең спектрі суретшінің өзін-өзі тануы үшін көптеген мүмкіндіктер береді. Қазіргі заман суретшілері батиктің түрлі әдістерімен жұмыс істейді. Батик суық пен ыстықпен ерекшеленеді. Суық батикте резерв қолданылады, ол матаға жабық сызық түрінде қолданылады, ол арнайы бояғыштар қолданылатын контур болып табылады. Резерв бояулардың таралуына жол бермейді. Бүгінгі таңда «батик» техникасын қолдана отырып матаны қолмен бояу тек сәндік-қолданбалы өнерде ғана емес, сонымен қатар кәсіби мақсаттар үшін, жеке дара бұйымдар жасау үшін де қолданыла алатындығы анықталды.

Кілттік сөздер: батик, матаға сурет салу, бояу, ыстық батик, суық батик, еркін кескіндеме, түйінді батик.

Матаны сырлаудың заманауи әдістері өте көп қырлы және алуан түрлі. Батик мата бояу техникасында көптеген бейнелеу өнерінің көркемдік әдістері қолданылады - акварель, графика, витраж және т.б. Қазіргі заманғы материалдар матаның кескінін айтарлықтай жеңілдетеді және киім бөлшектерін, интерьер заттарын (перделер, төсек орындары, экрандар, жастықтар және т.б.) бояуға мүмкіндік береді, матадан панельдер, тіпті жаңадан келген суретшілер жасайды.

Өрнекті бояудың ежелгі әдістерінің бірі - батик. Бізге жеткен жазбаша дереккөздер мен археологиялық қазбаларға сүйенсек, көптеген елдер мен құрлықтардың халықтары бұл әдісті өздері (Индия, Индонезия, Иран, Шри-Ланка, Египет, Перу және т.б.) ашты деп болжауға болады [1].

Батиктің классикалық елі Индонезия саналады. Онда батик XIII ғасырда белгілі болған. Содан кейін мата бамбук таяқшасының көмегімен балауызбен сақталды.

Көркем сурет салу үшін кең, жақсы желдетілетін бөлме қажет. Жұмыс орны - беті 1 м² болатын үстел. Үстелге рамка (ілемек) орналастырылған, ол ілемектерге ілулі төрт жолақтан тұрады, маталар ілемектерге байланады. Матаны рамкаға тигеннен және созылғаннан кейін оның орны қанат бұрандаларымен бекітіліп, жақтауды тұрақты етеді.

Қазіргі заман суретшілері батиктің түрлі әдістерімен жұмыс істейді. Батик суық пен ыстықпен ерекшеленеді. Суық батикте резерв қолданылады, ол матаға жабық сызық түрінде қолданылады, ол арнайы бояғыштар қолданылатын контур болып табылады. Резерв бояулардың таралуына жол бермейді. Қосалқы композицияны иілген мұрны мен

кішкене резервуары бар әйнек түтікшелерімен қолданыңыз. Резервуар - бұл сфералық резервуар, ол резервтік резерв құрамы ретінде қызмет етеді. Түтіктің шығуы әртүрлі диаметрлі. Тығыз матада жұмыс жасағанда, қалың контур индукцияланады, ал мөлдір, жеңіл маталарға жұқа болады.

Ыстық батик аса күрделі құралдар мен аксессуарларды қолданады. Негізгі арматура - әдеттегі лампа орналастырылған, қос түбі бар металл кружка. Бұл кружкада резервтік құрам қызады. Матаға резерв жасау үшін пышақ, мүгедектер арбасы және түрлі диаметрлі шығатын саңылаулары бар мыс шүберектер сияқты құралдар қажет. Бұл құралдардың барлығы ағаш тұтқаларға киілген.

Суық батик жібектен жақсы жасалады, ал мақта матасы ыстық батикте қолданылады деп саналады. Батик табиғи жібектен жақсы көрінеді. Жасанды талшықтары бар маталарда бояғыштар нашар немесе мүлде бекітілмеген болуы мүмкін. Қажетті нәтижеге қол жеткізу үшін жұмысты бастамас бұрын да матаның табиғилығын тексеру керек. Матаны тексерудің ең оңай жолы - күйдіру. Алдымен жіңішке мақта маталарды - маркизет, мадаполам, шифон немесе батистті қолданған дұрыс. Калико немесе хитц түйіндік батикке жарайды. Батик техникасының жеткілікті шеберлігі арқылы сіз табиғи жібекке ауыса аласыз. Жібек маталар алуан түрлі, сондықтан бәрі басқаша бояуға мүмкіндік береді. Жіңішке жібектен - понже, креп-шифоннан бастаған жөн, бұл маталардағы бояу біркелкі орналасады және жақсы таралады. Контурды жағу техникасында жұмыс істеу үшін тығыздығы жоғары маталар - тоқылған, креп-сатин, крепдешин, дупон, креп-жоржет жақсы үйлеседі [2].

Жұмысқа кіріспес бұрын матаны жуып немесе тіпті жібіту керек, осылайша оны «мөлшерлеу» - матаның шөгуінен және мыжылуынан қорғайтын заттар босатады. Ұзартылған матада бояулар жақсырақ, сызықсыз болады.

Бояу кезінде рамка үстелге қойылады. Резервтік және бояуды қолдану кезінде, бояудың резервтік сызықтың шегінен тыс таралуын болдырмас үшін, мата үстелдің бетіне тигізбеуі керек.

Матаның түріне байланысты белгілі бір бояғыштар қолданылады. Қазіргі уақытта синтетикалық және табиғи болып бөлінетін әр түрлі бояғыштардың алуан түрі қолданылады. Тоқыма өнеркәсібінде негізінен синтетикалық бояғыштар қолданылады. Гобелен немесе қолмен боялған маталар өндірісінде суретшілер табиғи материалдардан алынған табиғи бояғыштарды жиі пайдаланады.

Табиғи бояғыштар өсімдік немесе жануар тектес бояғыштарға бөлінеді. Көкөніс тамырлардан, жапырақтардан, ағаштан, ағаш қабығынан, сондай-ақ түрлі өсімдіктердің гүлдері мен жемістерінен алынады. Бояғыштар суда булану арқылы қалпына келеді. Мұндай бояғыштар әртүрлі маталарды, былғары және тоқыма талшықтарын бояғанда қолданылады. Бұл бояғыштар жууға және күн сәулесіне төзімді [3].

Синтетикалық бояғыштар тікелей, негізгі, қышқыл және белсенді. Тікелей бояғыштар мақта маталарына жақсы сәйкес келеді, олар суда жақсы ериді. Негізгі бояғыштар жібек және жүн маталарына жақсы сәйкес келеді. Жібектен, жүннен және синтетикалық талшықтардан маталарды бояу үшін қышқыл бояғыштар қолданылады.

Белсенді бояғыштар әмбебап болып табылады, олар маталардың барлық дерлік түрлерін бояу үшін қолданылады.

Бояулар жұмсақ щеткалар, көбік немесе мақта тампондарын қолдану арқылы үстірт қолданылады. Әр түрлі маталарда бояу әр түрлі жолдармен таралады: жұқа маталарға қарағанда жақсы, тығыз маталарға қарағанда нашар. Тығыз маталарға бояу щеткасы резервтік сызықтарға жақын орналасуы керек. Бұл резервтік сызықтың сырылып кетуіне жол бермеу үшін мұқият жасалуы керек. Матада сіз акварель әсеріне бірнеше бояумен «дымқыл» бояумен қол жеткізе аласыз. Сондай-ақ, ерекше әсерді матаға бір тамшы бояумен тамшылап, түтік арқылы үрлеп, тамшылардың қалаған бағытын бере аласыз. Қошқар матасының әсерін жасау кезінде дөрекі тұз қолданылады. Тұз кристалдары дымқыл шүберекке салынып, бояуды тартады, фонды ағартады. Карбамид (мочевина)

түйіршіктері бояуды қайтарады. Суда еріген мочеви́на көмегімен (50 мл суға 1 шай қасық мочеви́на) жұмсақ ауысуды алуға болады, щетка ерітіндіге ылғалдандырылады және түйінді суретке қолданылады [4].

Бояудың соңында өнімдер бояғыштарды бекіту үшін кептіріліп, буландырылады. Негізінен, кейін жууға болатын заттар. Сәндік заттар, мысалы, панельдер, экрандар және т.б. оларды бумен пісіруге болмайды немесе оларды акрил бояуларымен үтікнің астына орап қоюға болады. Үйде өнім қайнаған ыдыста немесе шелекте, ал кішігірім кәсіпорында, медициналық автоклавтарда немесе бу камераларында буланады.

Сәндік өнер туындыларын жасау күрделі шығармашылық процесс. Суретші өзінің жоспарын, көркемдік идеясын өнердің осы түрі арқылы жүзеге асыруға тырысады. Шығармашылық процестің негізі композицияның, сәндік ритмнің, түс пен материалдың үйлесімділігін іздеу болып табылады.

Суық батик

Суық батиктің технологиясы ХХ ғасырдың басында жасалды, бұл химиялық білімді дамыту болды. Бұл техниканың басты ерекшелігі - кескіндемені аяқтау үшін қолданылатын резервтік композиция жылуды қажет етпейді. Бұл әдіс әр түрлі суретшілер мен әуесқойларға қол жетімді.

Суық батикте өрнектің барлық элементтерінде жабық контур сызығы болады, ол өрнекке ерекше сипат береді. Контурлы сызуды қолданғаннан кейін өнімді кем дегенде 24 сағат құрғатуға рұқсат етіледі, әйтпесе резервтік құрам галоген береді, ал бояу құйылған кезде контур сызығына тығыз түспейді. Суық батикте үш техниканы бөлуге болады: классикалық, көп қабатты және ашық графика [5].

Классикалық батик жабық жолақтармен шектелген контурды қолдану арқылы жасалады. Нәтиже - витражға ұқсас үлгі. Жұмысқа бір қабатта қол қойылады.

Көп қабатты батик классикалық батик сияқты жасалады. Бірақ ол бір-бірінің үстіне бірнеше түрлі-түсті тондарды қолданады.

Жабық сызбалар жабық ұшақтарды пайдаланбастан боялады. Бұл техниканы орындау кезінде бір жазықтықтың түсі екіншісінің түсіне еруге мүмкіндік беретін өрнектің контуры ашылады.

Ыстық батик

Ыстық батик техникасының ерекшелігі - силуэт балқытылған парафинмен матаға салынып, осы техниканың атауы да осыдан шыққан. Матаға контурлық сызықтарды қажет етпейтіндіктен, үлгінің реңктердің жұмсақ әрі тегіс ауысуымен алынады.

Ыстық батикте үш негізгі түрі бар: қарапайым батик (бір қабаттасқанда), күрделі батик (екі немесе одан көп қабаттасқан), даққа дейін жұмыс.

Қарапайым батикте өрнек парафині бар матаға арнайы өрнектерге сәйкес қолданылады. Парафинді щеткалармен, пышақтармен, қопсытқыштармен, гарнейлермен және шұңқырлармен қолданады. Нәтиже - контурлық сурет, гүлді немесе геометриялық ою-өрнек. Жұмысқа кіріспес бұрын, құралдар жұқа тоқылған матамен бекітіліп, бірнеше минут қыздырылған парафинмен контейнерге батырылады. Салқындағаннан кейін артық құрамды жылы күйде сақтау үшін қайтадан қызады. Матаға қолданылатын резервуар жақсартылуы керек. Содан кейін, өрнектің үстіндегі барлық мата бояумен қапталған. Резервті матадан алып тастағаннан кейін, қара фондағы жеңіл үлгі қалады. Қарапайым батиктің көмегімен сіз тек бір түсті өрнек ала алмайсыз. Сызбаны басқа түстермен толықтыру үшін резервті сызбамен қолданғаннан кейін бұл жерлерді қажетті бояумен толтырып, кептіруге және жоғарыдан резервтік композициямен жабуға мүмкіндік беру керек. Ал содан кейін фон мен жиектерді қабаттастыру [6].

Күрделі батик бояуы қарапайым батикті еске түсіретін бірнеше сатыда жүзеге асырылады. Резервтік композициямен қолданылған сурет қатаюдан кейін фондық бояумен жабылған. Осыдан кейін резерв қайтадан қолданылады және қайтадан фонмен жабылады. Қабаттасуға төрт рет рұқсат етіледі. Қабаттасулар жеңіл фондан басталып, қараңғы түсімен аяқталады. Осы техникада жұмыс жасағанда, сіз сақтық көшірме құрамын

қолдану және үлгіні матаға беру сапасын мұқият бақылауыңыз керек.

Матаны бояудың ең күрделі және қызықты әдісі - дақтармен сырлау. Гүлдермен және басқа гүлдермен әшекейленген бұйымдар осы техниканың көмегімен жасалады. Эскизге сәйкес матаға әр түрлі түстердің бұлыңғыр дақтары қолданылады. Содан кейін, бұл дақтарда резервтік композициямен өрнек салынады және қатайғаннан кейін бұл дақтар мен фонның іргелес аумақтары басқа түспен қабаттасады. Мұның бәрін қайталауға болады, бірақ үш реттен артық емес. Қорытындылай келе, бүкіл өнім негізгі фонмен жабылған. Бұл техникада жасалған өнімдер негізінен күнгірт өңге ие. Қараңғы түс сіздің өрісіңіздің шегінен тыс ағып кеткен бояуды оқшаулауға мүмкіндік береді. Дақтарды бояу техникасын қолдану түстер мен олардың реңктерінің керемет ауысуына қол жеткізуге мүмкіндік береді. Бояу кезінде матаға қолданылатын бояудың әр қабаты жақсы кебеді және резервтің қатайып кетуі өте маңызды.

Дайын өнім рамадан шығарылады және резервті алу үшін матаны диагональ бойынша созып, қатайтыңыз және қатты сілкіңіз. Бұл жағдайда резерв жарылып кетеді. Резервтік құрамды матадан түпкілікті алып тастау үшін үстелдің үстіне бірнеше қабат газеттер төселеді, үстіне парақ оралған қағаз, содан кейін боялған мата, қағазды қайтадан орап, газеттерді орап, үтіктейді. Резервтік құрамды сіңіретін қағазды өзгерту матаны 2-3 рет үтіктейді. Майдың тұрақты дақтары бензинмен жуылады.

Әсіресе назар аударарлық нәрсе, аяқталған сызбаның соңғы мәртебесін керемет қабылдау. «Креклдің» әсері. Негізгі үлгіні қолданғаннан кейін (бірақ екі қабаттасудан аспайтын) кең щеткамен - флейта көмегімен жақтауға қарай созылған матаға мата жағыңыз. Ол қатайғаннан кейін, мата рамадан шығарылып, майдаланып, үгітіліп, парафин жарылып, сызаттар пайда болады. Содан кейін мата қайтадан жақтауға тартылып, жарықтарға жақсы ағып жатқанына көз жеткізіп, қара бояумен жабылған. Нәтиже - жұқа күнгірт тор, ол арқылы негізгі сызық жарқырайды. Содан кейін резервтік кадрлар алынады.

Еркін кескіндеме

Еркін кескіндеме техникасы салқын және ыстық батик техникасынан ерекшеленеді, өйткені ол кескіндеме сияқты. Еркін бояу негізінен анилин бояғыштарымен жүзеге асырылады, кейде әртүрлі қоюландырғыштар, сонымен қатар арнайы еріткіштермен майлы бояулар қосылады. Еркін кескіндемеде үш әдіс қолданылады: акварель, трафарет және акварель.

Акварель техникасында мата «шикі» боялып, белгілі бір жерлерде кептіріліп, спирт әсерін қолданады.

Трафарет техникасында трафарет пен арнайы бүріккіштердің көмегімен үлгі жасалады.

Тегін акварельмен бояу тұзды немесе акварельді топырақта жасалады. Ерітінді немесе топырақ созылған матаға қолданылады, кептіруден кейін мата боялған. Жұмыс акварельден ашықтан қараңғыға дейін орындалады, топырақ бояудың таралуына жол бермейді. Сондай-ақ, бояу үшін қоюландырғышты қолдануға болады. Аппетизатор трагакант, крахмал немесе сальвитозадан тұрады. Қалыңдатқыш бояулармен боялған жерлерді шектеу үшін резервті пайдаланбай жұмыс істеуге мүмкіндік береді.

Түйінді батик

Түйінді батик сурет емес, бұл матаны бояудың тәсілі. Матаны бояудың бұл әдісі ең ежелгі әдістердің бірі. Үндістанда, Жапонияда, Қытайда және т.б. кең таралған. Төменгі жол - бұл мата белгілі бір жолмен бүктелген, жіптермен немесе жұқа орамалдармен тартылған. Осыдан кейін мата тегіс бояу технологиясын қолданып боялады [7]. Бояудан кейін түйіндер босатылады, мата кептіріледі. Бұл бояу әдісін қолдана отырып, шеңберлер, спиральдар, жолақтар түрінде ерекше үлгілерді алуға болады. Үлгі матаны кию әдісіне байланысты. Көп түсті үлгіні алу үшін бояуға бірнеше түстер қолданылады. Түйіндердің ішіне әр түрлі заттарды қоюға болады: түймелер, қиыршық тастар. Түйінді бояуда мақта, вискоза, зығыр, жүн, жібек, ацетон, триацеталь және капрон маталары қолданылады.

Бояғыштар тікелей, белсенді, қышқыл немесе дисперсті қолданылады. Сонымен қатар табиғи бояғыштарды қолдануға болады. Түйіндерді байлаған кезде жіптерді мықтап және мықтап бекіту керек. Жіптер ағартылған немесе қатал қолданылады, өйткені бояу кезінде түрлі-түсті жіптер төгіліп тұрады.

Әдебиеттер тізімі:

1. Малахова С.А., Журавлева Т.А., Козлов В.Н. Художественное оформление текстильных изделий. Москва, 2007.342с.
2. Давыдов С.Г. Батик. Техника. Приемы. Изделия. С.Г. Давыдов. Москва: АСТ-ПРЕСС КНИГА, 2006. 184с.
3. Дамидова А.Г. Батик постигаем шаг за шагом. Звонников В.И. Учебное пособие 4-е издание. Москва: Издательский центр «Академия», 2009. 223с.
4. История батика [Электронный ресурс]. режим доступа: <http://zaika19721.forum2x2.com/t2561-topic> (дата обращения: 6.06.2016).
5. Стоку С., Батик. Современный подход к традиционному искусству росписи тканей. Москва: Ниола 21-й век, 2005ж.
6. Гильман Р.А. Художественная роспись тканей: учеб. пособие для студентов вузов, обучающихся по специальности «Декоративно-прикладное искусство и народные промыслы». Москва: ВЛАДОС, 2008. 159с.
7. Гильман Р.А. Художественная роспись тканей. Москва: Владос, 2008г. 85с.

Аннотация: В статье представлены современные методы и виды росписи ткани. Образ ткани имеет широкие возможности для отражения и изменения реальности вокруг человека. В технике росписи батика используются многие художественные техники - акварель, графика, витражи и т. Д. Широкий спектр техник живописи ткани предлагает художнику много возможностей для самореализации. Современные художники используют разные методы батика. Батик холодный и горячий. В холодном батике используется резерв, который наносится на ткань в виде замкнутой линии, которая представляет собой контур с использованием специальных красителей. Запас предотвращает распространение краски. В работе установлено, что на сегодняшний день ручное окрашивание ткани в технике «батик» можно использовать не только в декоративно-прикладном творчестве, но и в профессиональных целях, создавать эксклюзивные единичные изделия.

Abstract: The article presents modern methods and types of fabric painting. The image of the fabric has ample opportunities for reflecting and changing reality around a person. In the technique of painting batik, many artistic techniques are used - watercolor, graphics, stained glass, etc. A wide range of fabric painting techniques offers the artist many opportunities for self-realization. Modern artists use different methods of batik. Batik is cold and hot. In cold batik, a reserve is used, which is applied to the fabric in the form of a closed line, which is a contour using special dyes. Stock prevents the spread of paint. It is established in the work that today manual dyeing of fabric using the "batik" technique can be used not only in decorative and applied art, but also for professional purposes, to create exclusive single products.